

Troms og Finnmark fylkeskommune
Romssa ja Finnmarkku fylkkagiela
Tromssan ja Finmarkun fylkinkomuuni

Jahkeraporta

Romssa ja Finnmarkku Oahppi-, fidnooahppi- ja givssidanáittardeaddji

2019
2020

Innhold

Guldalit – dohkkehit – doaimmahit	4
Muitalusat loguid duohken – Statistihkka	6
Beroštupmikárta: Mánáidgárddiide & vuodđoskuvllaide	8
Beroštupmikárta, joatkka oahpahus	10
Mánáidgárdi	12
Vuodđoskuvla	14
Joatkka oahpahus	16
Áittardeaddji árgabeaivi	21
Indiviida ektui bargat	22
Systemáhtalaččat bargat	24
Váhnensearvan olles oahppogearddis	26
Mo mii áddet rašesvuoda?	28
Sosiála oahppan ja eallinhálddašeapmi	29
Mo áddet mii doahpaga givssideapmi?	30
Psychkalaš dearvašvuolta ja gárrendilli, skuvlabiehttaleapmi ja heaitin	31
Corona-reflekšuvdna	32
Ávžžuhusat	34
Mo joatkit áittardeaddjin	36
Álgoevttohus áittardeaddji árvodokumeanttas barggus	38
Áittardeaddji ávžžuhusat fylkkadiggái mo bálvalusain bargat viidasat	40

Jon Halvdan Lenning
jon.halvdan.lenning@tffk.no
904 76 498

Anita Lervoll
anita.lervoll@tffk.no
904 76 498

Janne Sannes
janne.sannes@tffk.no
904 76 498

Guldalit – dohkkehit – doaimmahit

Guldalit, dohkkehit ja doaimmahit leat sánit mat leat guovddážis vai gulahallá earáiguin bures. Leat sánit mat maddái leat guovddážis buot áttardeaddji bargguin go deaivvada olbmuiguin, leš dal indiviidan – dahje systemaáššiid gieđahallamin. Leš dal deaivvadeamen ohppiiguin dahje ovddasteddjiiguin dahje gelbbolašvuodálokten mánáidgárddis dahje skuvllas, leat dál sánit guovddážis vai nákke váttis dilálašvuodáid gieđahallat buoremus lági mielde.

Mánát, nuorat ja ovddasteaddjit dadjet ahte buot váivvimus vásáhus givssidanáššis lea go ii oktege jáhke. Deaivat sin geat leat vásihan ahte systema ii doaimma, ahte eai jáhke dahje eai guldal go geahččalit čilget ahte sin dilálašvuoda lea váttis ja agiheapme, gáibida vuostáiválddis olles áicilvuoda. Vuosttaš deaivvadeapmi ja proseassa mearrida dávjá mii boadus šaddá.

Olles olbmot fertejit bargagoahit miellaguottuin vai oidnet mánáid ja nuoraid, guldaleaddjin ja dohkkeheadjin juohke áidna muitalussii mii muitaluvo, mii vuolga ovttaskasa vásáhusas ja rašesvuodas. Lea easka dalle mii nákket doaimmahit vai mánnái šaddá buoremusat, doaimmaiguin mainna mis lea vejolaš meinnestuvvat.

Jahkeraporta čilge áttardeaddji doaimmaid skuvlajagi 2019/20, ja kommentere barggu mánáidgárddiid, vuodđoskuvllaid ja joatkka oahpahuosa ektui.

Áttardeddjiid oktasaš bargu lea:

- Oktagas olbmuin ektui bargat ráđđádallamiiguin ja ráđđeaddiin ovttaskasáššiin.
- Márkanfievrridit áttardeaddjirolla sosiála media bokte ja galledit mánáidgárddiid, skuvllaid, fidnoohppiid čohkkehusaid, fidnu- ja oahpahuomeassuin jna.
- Systemáhtalaččat bargat eastadeaddji oaidninsajis, logaldallamiiguin ja čoahkkimiiguin mearriduvvon fáttáiguin.
- Nannet ja ovdánahttit ohppiid ja fidnoohppiid mielváikkuheami ja leat oasseváldin iežas oahppamii.
- Áttardeaddjirolla ovdánahttit vai heive Romssa ja Finnmárkku dárbbuide.

**Šattai duođai hui buorre
skuvlajahkebealli buot buoremus lági
mielde ja dát doalai gitta molii. Mun
lean hui, hui giitevaš du veahkki ovddas.
Doaibmaplána ja jeavddalaš čoahkkimat
doibme bures, muhto measta jáhkán
guottuidrievdadeamit ledje buot
dehálamosat. Manai buorebut go livččen
jáhkán. Mis lea dál movttegis gánda
guhte lea gávnnan ráfi ja movtta ja
bohteáigge doaivaga. Movttegis gánda
geas modji olaha čalmmiide.**

(Dearvvuođat muhtin eatnis)

Muitalusat loguid duohken – Statistihkka

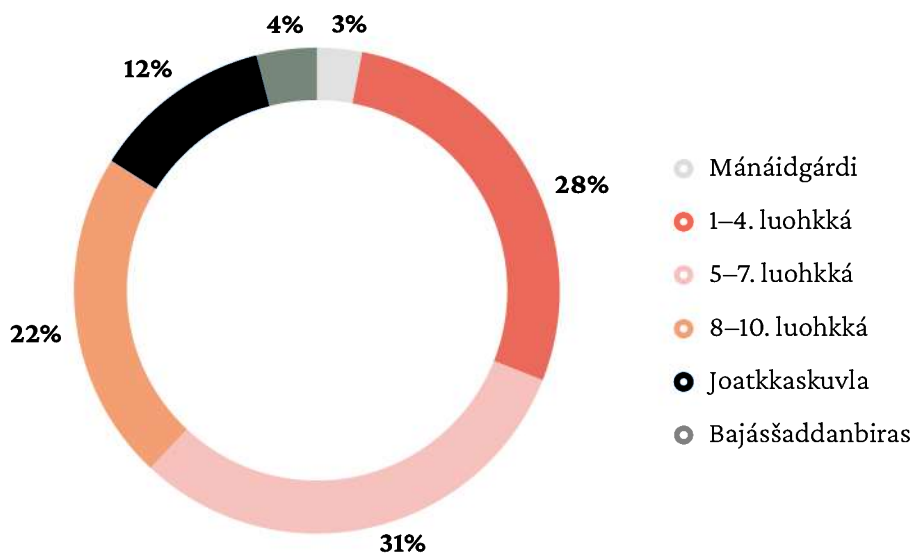
Golmma mángemuš jagi leat mii gullan badjel 740 iešguđetlágan muitalusa mánáid ja nuoraid árgabeaivvis. Mii guldat mánáid ja nuoraid iežaset árgabeaivve vásáhusaide, ja mii leat vásihan mo dát gieđahallojuvvojit systemas.

Dáid áddejumiid leat min mielde go mii deaivvadat váhnemiiguin ja bargiiguin. Addá midjiide buorre vejo-lašvuoda lágidit áigeguovdilis ja relevánta logaldallamiid eastadeaddji oaidninsajis.

Iešguđetlágan statistihkat nu go ohppiidskadeapmi ja ungdaga čájehit gaskal 4 ja 7% ohppiin lea dorvohisvuoda ja ii leat nu buorre dilli skuvllas. Dáid dieđuiguin vuodul sáhttit mii áittardeaddjit dadjat ahte mii Romsas ja Finnmárkkus dovdat sullii 10% dáin muitalusain mat leat dáin loguid duohken.

Ohppiid-, fitnoohppiid- ja givssidanáittardeaddjit leat oktiibuot vuostávdán 176 čujuheami mat válddahallet mánáid ja nuoraid vuoigatvuohta leat oadjebas ja buori mánaidgárddis, vuodđoskuvllas ja joatkkaskuvllas. Govstat čájeha mo čujuheamit leat juohkun iešguđet jahkedásiide. Lea unnit čujuheamit ovdalis jagiid ektui, Covid-19 sivaide geažil ledje unnit doaimmat skuvllain 2020 giđa. Ahkejuohkkin čájeha man olu čujuheamit mat gusket nuoraidskuvlii leat lassánan, muhto čujuheamit joatkkaskuvla ohppiin lea unnon. Muđui leat smávit rievdadusat ovdalis ektui. Mii leat maiddáin dán jagi váldán mielde čujuhemiid astuáiggedoaimmain nu go valástallanserviin. Mii oaivildat lea dehálaš geahččat váttisvuodaid stuorát servvodat perspektiivvas. Ohppi- ja fidnoohppiáittardeaddji lea maiddáin ožžon 48 čujuheami mat leat gieđahallojuvvon lánkamearráduša eará osiin.

OKTAVUOĐAVÁLDIN JUOGUSTUS 2019/2020

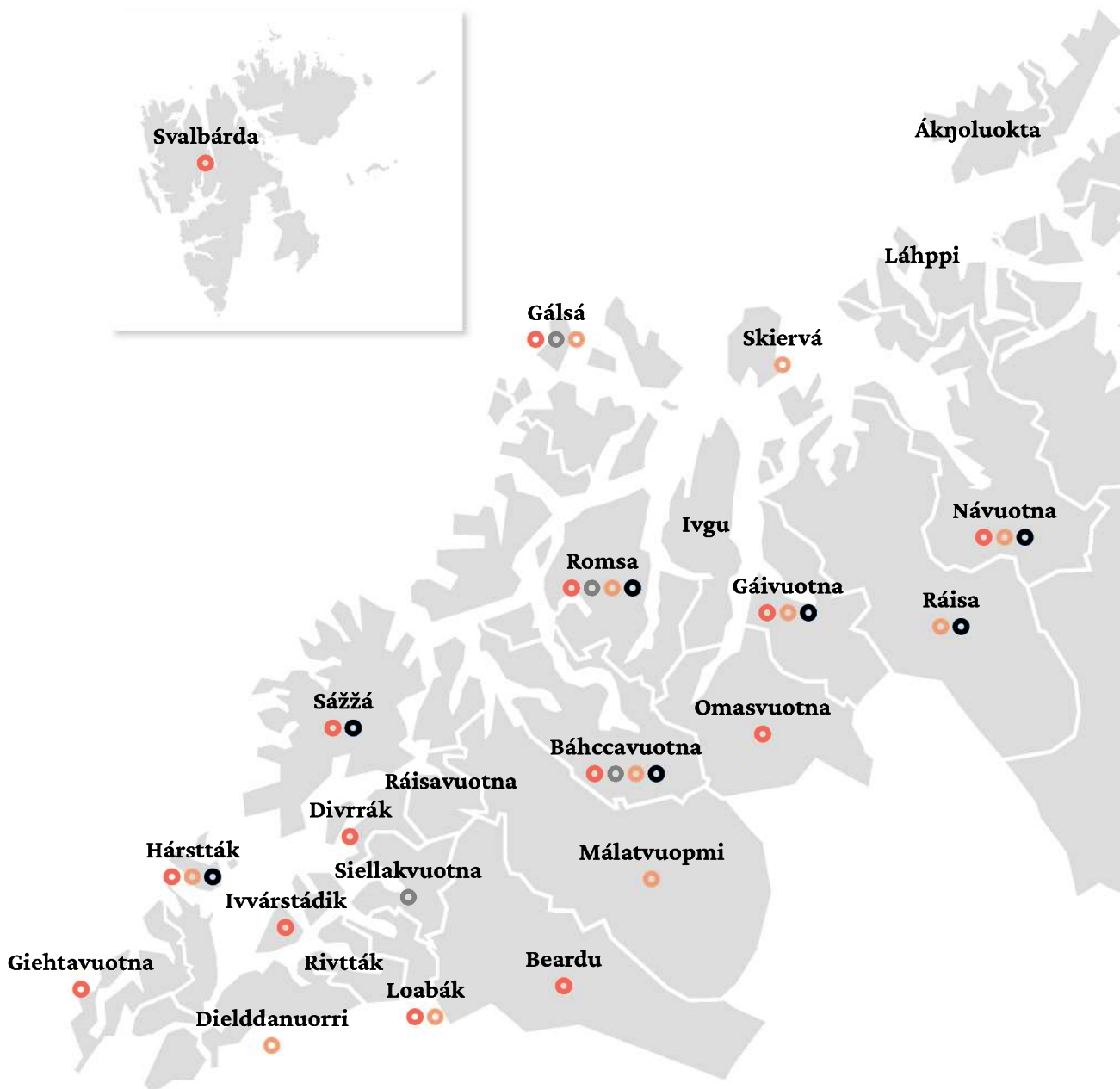

JOATKKA OAHPAHUS ÁŠŠIID JUOGUSTUS 2019/2020

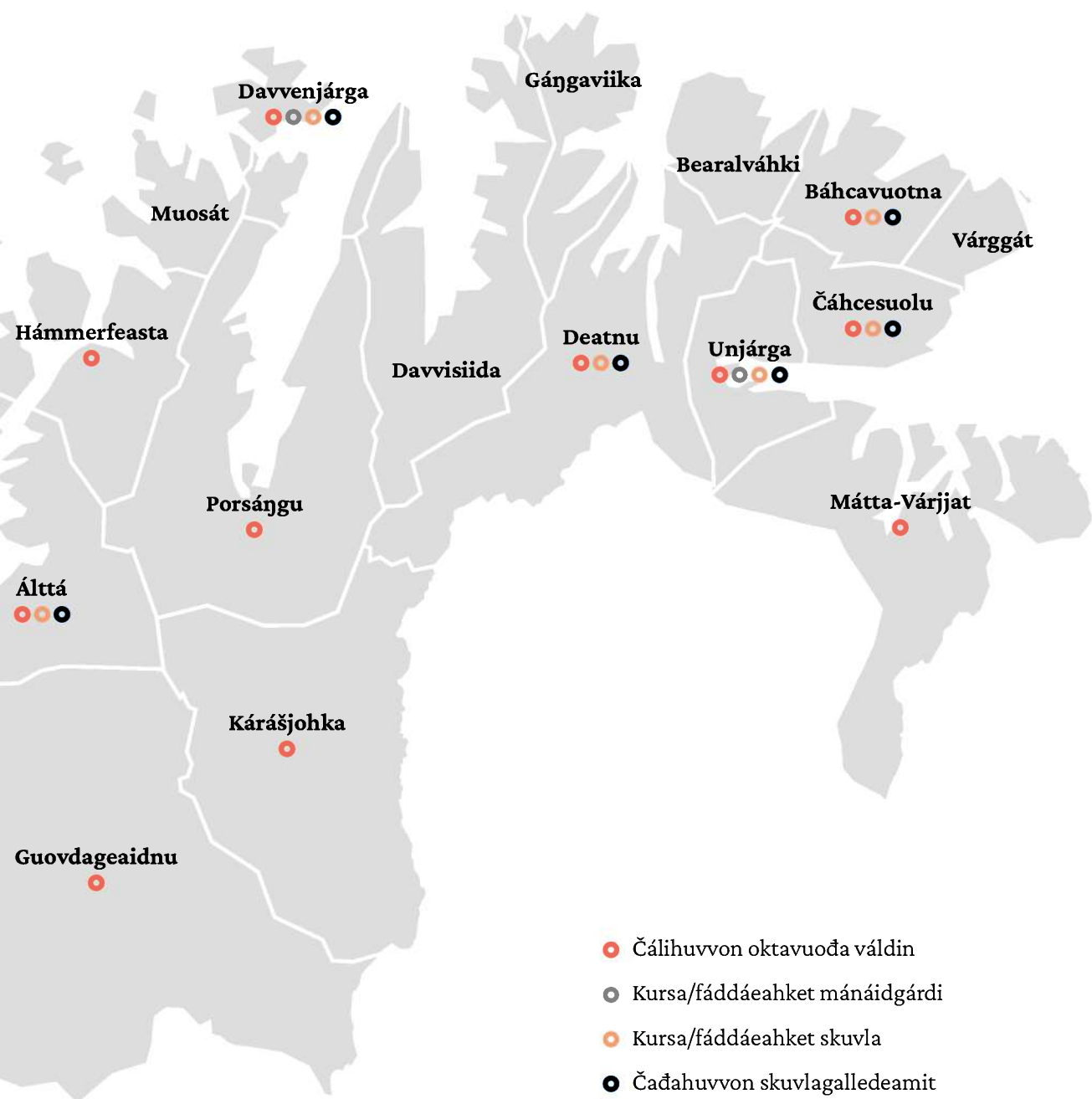

Beroštupmikárta: Mánáidgárddiide & vuodđoskuvllaide

Maŋemuš mánáidgárde-/skuvlajagi leat Romssa ja Finnmárkku givssidanáittardeaddjit čađahan 103 olgguldas doaimma mas lea deattuhuvvon kurssat ja fáddáeahkedat bargiide ja váhnemiidda mánáidgárddiin ja skuvllain. Dehálaš oassi áittardeaddjirollas lea leat oidnosis iešguđet ge arenain ja geahččalit váikkuhit mánáid ja nuoraid bajásšaddanberrasa buoremus konstruktiivva vuogi mielde. Danne leat ge čađahan skuvllagalledemiid main oahppit leamašan guovddázis, iešguđetlágan kurssaid/logaldallamiid/čoahkkimiid iešguđet veahkkeásahusaiguin, asttuáigeaktevrrain nu go valáštallansearvvit, politihkkarat, fylkkamanni ja oahpahusdirektoráhta.

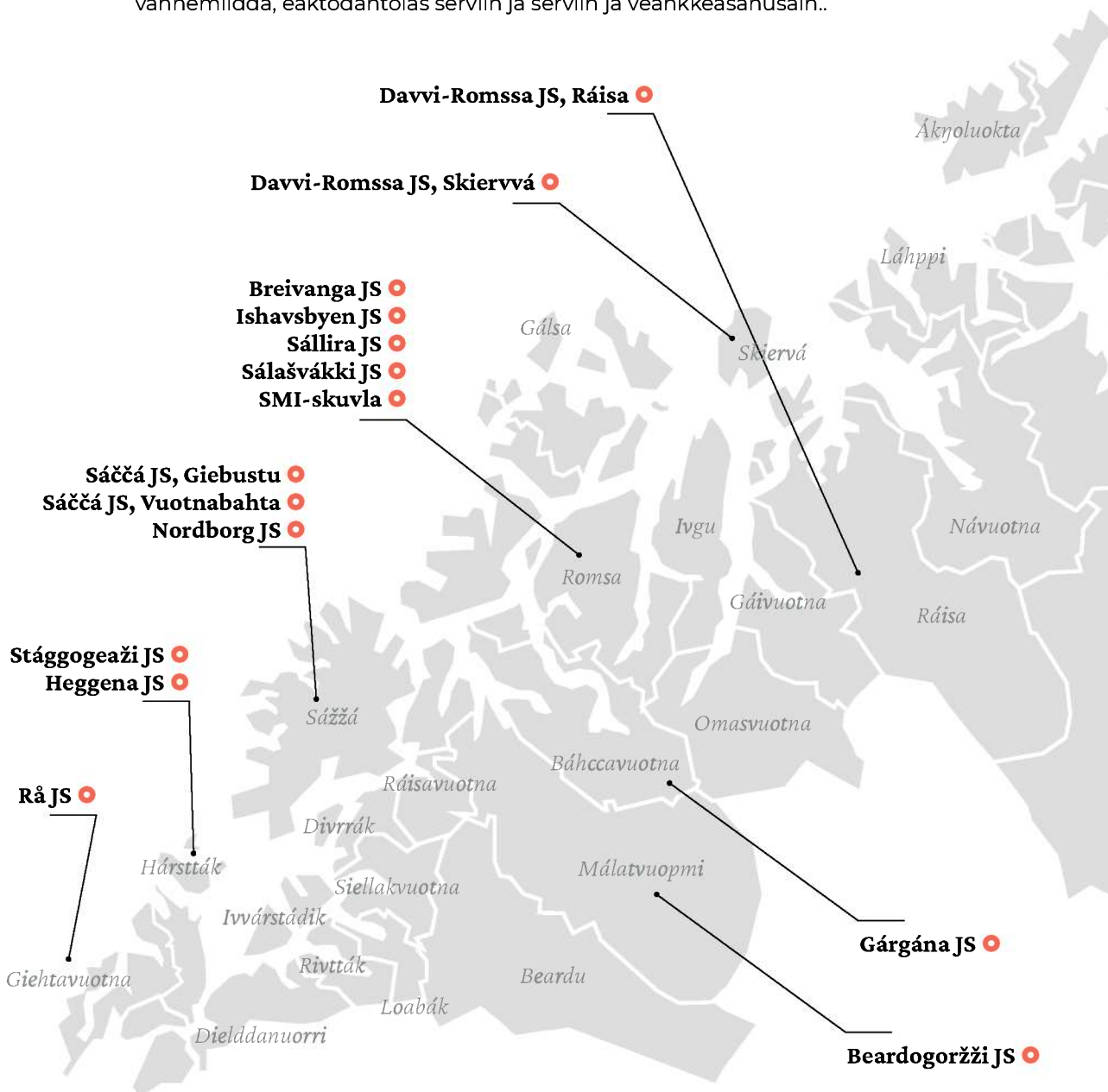

Beroštupmikárta, joatkka oahpahus

Oahppi- ja fidnoohppiáittardeaddji gallede eanaš buot ohppiídráđiid, ja buot vuosttašjagi ohppiid, joatkkaskuvllain oarjin. Vuotnasiidda ja Kongsbakken skuvlla eat beassan galledit korona-dili dihte. Skuvllagalledemiin oahppit, bargit ja ohppiídráđit dovddiidit áittardeaddjirollain, ja fáttát mat leat guovddázis lea vuoigatvuotta leat oadjebas ja buori skuvlabirrasis ja oahppidemokratiija stivren. Oahppit dovddiidit proseassain mo jearrat veahkki, ja muitalit jus sii vásihit eahperehálaš gieđahallama lága ja njuolgadusmearrádusaide mielde. Lassin skuvllagalledemiide lea oahppi- ja fidnoohppiáittardeaddji oasálastán 40 doaimmaide gos mánáid, nuoraid ja fidnoohppiid deaivá áigeguovdilis čoahkkanemiin, konferánsain, oahpahusmeassuin, ja maiddái kurssain ja logaldallamiin bargiide, ohppiide, váhnemiidda, eaktodáhtolaš serviin ja serviin ja veahkkeásahusain..

Mánáidgárdi

“Hei. Smávamánáidossodagas lea mis gánda guhte dávjá ii beasa leat mielde stoahkat. Erenomážit okta gánda ii divtte. Oaidnit ahte gánda lea álgigohtán garvit stoahkanjoavkku gos dat gánda lea. Mii háliidat dahkat juoidá dáinna, ovdal go ovdána eanet. Lea go áttardeaddjis vejo-lášvuolta leat mielde čeahkkimis bargiiguin gos fokus lea givssidanláhttevuohki smávit mánáin?” (Pedagogalaš jođiheaddji).

Mánát geat bieguhit/loavkidit leat oahppan kontrolleret ovttahkásaččaid negatiiva láhttenvuogiin vai olahit juoga (Bistrongmfl.,2016), muhto viidasit dadjo ahte mánát eai joatkke jus fuobmájit ahte sin láhttenvuohki i dohkehuvvo birrasis. Jus mánát eai fitne veahkki, šaddá láhttenvuohki relatiiva stáđis áiggi mielde. (Monks mfl.,2005).

Mii leat fuobmát ahte ovddasteaddji ja bargit leat eanet diđolaččat dasa ahte mánná mánáidgárddis maiddái sáhtá givssidit. Váttisvuodát váldo vuđolaččat, ja eanet mánáidgárdit barget eambo systemáhtalaččat go ovdalis. Áttardeaddjit oččot unnit čujuhemiid ahkiduššamiid ja givsside-miid birra mánáidgárdiin gos skuvllain, muhto vásihat lassáneami áššiin gos dárbašit veahkki.

Givssidanáttardeaddji, mánáidgárdit, ja earát leat dán jagi bargan evttohusain rievddadit mánáidgárdelága ja vuoigatvuolta leat oadjebas ja buori mánáidgárdebirrasis, ja láchkaevttohus árvvoštallojuvvo oahpahuslága §9a:n. Dát addá mánáidgárdiide ja skuvllaide mánnga seamma rutiinnaid. Mánát, oahppit ja ovddasteaddjit oččot danne stuorát máhtolašvuolta ja oadjebasvuolta, go sii dovdet vuoigatvuhtii leat oadjebas ja buorre birrasis dan rájes go álget mánáidgárdái ja dassái go gerget joatkka oahpuin.

Dán jagis leat mánáidgárdit váldán oktavuolta sávaldagain kurssaide ja fáddáeahkediidda. Mánáidgárdit leat bohtán johtui, ja diđolašvuolta bargat eastademiin, váhnensearvamin ja systemáhtalaš bargu lassána. Áttardeaddji oaidná dehálažžan diđolašvuotain ahte barget systemáhtalaččat ja bidjet doaimmaid mánáidgárdedásis, vai čađaheapmi joatkka oahpahussii sihkkarastojuvvo.

“Mánáidgárdi galgá leat oadjebas ja hástaleaddji báiki gos mánát besset geahččaladdat iešguđet ge ovttasdoaimba, searvevuolta ja ustivuolta. Mánát galget oaččut doarjaga hálddašit vuostegiedaheami, gieđahallat hástalusaid ja dovddiidit iežaset ja earáid dovdduiguin”
(Mánáidgárdi rámmaplána – Eallinhálddašeapmi ja dearvvašvuolta)

**Ámmátlaš olles
olbmot skuvllain
ja mánáidgárddiin
fertejit dovdat
ovttaskas máná
hearkkesvuođa.
Vai olmmoš ádde
iežas áicama rivttes
konteavsttas ja
doaimmaha nu
vai mánnái šaddá
buoremusat iešguđet
dilálašvuođain.**

– Romssa ja Finnmárkku givssidanáittardeaddji

Vuodđoskuvla

Manne manná boastut? Maid dahkat go manná boastut? Mo easttadit vai ii mana boastut?

“Piera lea okto čuččodeamen bálgás skuvlla bajábealde šohkumin. Son vurdii veaháš vai skuvlabiellu čuojai ja buot oahppit mannet sisa. Son njiedjá skuvlašilljui, manná molssodanlátnji ja henge biktasiid roahkkái. Son manná luohkkálanjauvssa lusa. Rahpá uvssa várrogasat, njáhká sisa vai beassá oainnekeahttá iežas sadjái. Justa go čohkkeda dadjala Einar guhte čohkkái manjimuš ráiddus luohkkálanjás: “Ojá, albmáš Piera mahkaluššá odne maiddáí”. Eará oahppit čaimmihit. Oahpaheaddji geahčasta Pirii ja šuohkiha, jorgala távval guvlui ja joatká oahpahemiin. (Namahis muitalus 2019).

Go mánná álgá skuvlii de sii galget deaivvadit “árvasvuogálaš ja doarjagis oahppanbirasin” go dan leat politihkkárat mearridan, ja lea ge čallon dan ođđa oahppanplána bajitoassái. Lea skuvlla bargu ovdánahttit searvadahttin oktavuoda mii ovddida dearvvašvuoda, loaktima ja oahppama buohkaide. Mo juohke áidna skuvla galgá nákcet daid stuorra mihttomeriid olahit lea njulgestaga mearrideaddji juohke áidna oahppi vejolašvuoda ovdánahttit positiivvalaččat iežas eavttuide mielde. Áittardeaddji bargu lea váikkuhit vai oahppit ja nuorat vásihit dákkár skuvlaárgabeaivvi. Áittardeaddji dađibahábut vásiha dávjá máŋga, ja vel, duođalaš rihkkumiid dáin vuoigatvuodaide.

Manne manná boastut historjjás Piera birra?

Hástalit norpmaid ja njuolggadusaid ii leat eahpedábálaš mánáide ja nuoraide. Gažaldat lea mo mii ollesolbmot gieđahallat daid. Jus ollesolbmot eai čuovvul standárda ovttá oadjebas ja buori skuvlabirrasii de johtilit čuožžilit guottut ja fápmogaskavuodát joavkkus mii daga dorvvuhisvuoda sihke ovttaskasolbmui ja stuorit oassái joavkkus. Ovdamearka dihte Piera birra lea jáhkehahtti ahte smávva dadjaleamit ja bilkideamit eai leat čuovvuluvvon doarvái árrat nu ahte lea dohkkehuvvon joavkkus ahte “Piera” birra sáhhtá čaibmat ja dadjalit vaikko maid go ollesolbmot eai daja maidege.

“Piera” ovdamearkkas deaividat oahpaheaddjin guhte lea vuollánan čuovvulit standárda ovttá buori ja oadjebas skuvlabirrasa luohkkás.”Einar” oačču doarjaga eará ohppiin váldit fámu luohkkálanjás ja lea beassan stivret gean doalahit olggobealde searvevuoda.

Maid dahkat go lea mannan boastut?

Muitalus Piera birra šaddá min áddejupmi hárdima birra dehálaš. Dás ii leat dušše bissehit dadjalemiid ja čaimmihemiid mii dáhpáhuvá, ferte maiddá bidjat johtui doaimmaid mat ođasmahttet standárda vai buorre ja oadjebas biras luohkkás ja oadjebasvuođa ohppiid gaska luohkkás. Vai sihke “Piera” ja eará oahppit galget oaččut buori skuvlaárgabeaivvi fertejit doaimmat fátmastit sihke ohppiid, oahpaheddiid ja váhnenjoavkku. Givssidanáittardeaddji ávžžuha dákkár lágan dilálašvuodain čuovvut Oahpahuslága kap.9A-4 čálalaš doaibmaplána mas leat dát oasis mielde:

- Oppalašgeahčastat guđe váttisvuodát galget čovdojuvot
- Doaimmat mat váldet vuhtii daid iešguđet ge oasseválddiid
- Fuolaheapmi ja čuovvoleapmi su gii lea/sin geat leat vásihan givssideami
- Fuolaheapmi ja čuovvoleapmi su gii lea/sin geat leat čađahan givssideami
- Ođasmahttit barggu ja čuovvoleami olles joavkkuin
- Buori ságastallanšiehtadusat/čuovvulanrutiinnat oasseváldi ohppiiguin ja váhnemiiguin

Mo eastadit vai ii mana boastut?

Eastadit vai muitalusat nu go “Piera” birra eai dáhpáhuvá, fertejit buohkat geat barget skuvllas dovdat ja áddet daid iešguđet várrasignálaid mat ovdanbuktojuvvojit sáhttet leat ahte givssidanláhtten lea ovdáneamen. Muhto vuosttamuzžan ferte leat joatkevaš bargu rahkadit oadjebas ja buori skuvlabirrasa mas lea searvadahttin j áddejupmi dan mánggabelálášvuođa mii lea dáža luohkkálanjas. Dat mearkkaša ahte sihke oahpaheddiid ja váhneamat fertejit áddet ahte geavahit áiggi searvevuođa doaimmaide ja bargat sosiála gelbbolašvuodain. Skuvllas deaivvadit iešguđet ge lágan mánát ja nuorat, ja okta dain deháleamos eavttuin lihkestuvvat go ráhkadit oadjebasvuođa lea čielga rutiinnat, njuolggadusat ja rámmat čanastuvvon ollesolbmuid geat guldalit, dohkkehit ja doaimmahit. Oidnen plakáhta muhtin skuvllas mas dajai dán hui vuohkkasit ja álkit:

Stuorra váibmu – čavga bagadallan

Muitalusain mainna mii deaivvadit oaidnit ahte ollu dain dáhpáhusain ii leat doaibman mángga dásis. Dávjá leat sihke oahppit, váhneamat ja bargit massán jáhkku rievdadit dilálašvuođa. Givssidanáittardeaddji rolla lea dovddiidit áššiin ja geahččat ášši eará čalmmiiguin ja geahččalit oaidnit vejolašvuodaid ja čovdosiid, ja maiddá leat doarjjan sidjiide geat leat vásihan ahte systema ii doaimma. Dávjá lea dárbu veahkehit struktureret ja áddet váttisvuodačuolmma. Skuvlajagis áittardeaddjit veahkehit ohppiid skuvlagalledemiiguin, fáddáeahkedigiiguin váhneamidda ja bargobájiid main leat iešguđet ge fáttat bargojovkui. Buot dát veahkehit guottuidnuppástuhttimii, hukset áddejumi ja gelbbolašvuođa mas lea vuolggasadji buot dát muitalusain mainna mii deaivvadat min bargoaárgabeaivvis.

Joatkka oahpahus

Hei. Mun vázzán joatkkaskuvlla ja in loavtte in fal in vehá ge. Árvosánit leat hui sakka njedjan, ja mus lea oalle olu jávkan. Mus eai leat skihpárat dáppe, ja mun balan lossamielas. Háliidan ohcat eará skuvlii. Ráđđeaddi dadjá ahte lea veadjemeahttun mu árvosániid ja jávkama dihte. Lea go juoidá mun sáhtášin dahkat vai lea vejolaš álgit eará skuvlii?

Oahppi ja fitnoohppiidáittardeaddji mandáhtii lea čállon ahte galgá bargat vai buot oahppit, fitnooahppit ja oahpaheaddjekandidáhtat ožžot vuoiggalaš meannudeami lága, njuolggadusaid ja fylkkagiella njuolggadusmearádusaid mielde.

Čájeheamit bohtet telefodna, SMS, maila, dieđuid bokte ja njuolgga oktavuodáváldimin. Eatnaš áššiid gieđahallojuvvojit ráđiiguin ja bagadalamin mo oahppit, váhnemat ja fidnooahpahallit ieža nákkejit váikkuhit ja čoavdit hástalusaid mainna deaivvadit oahpodilis. Mánnggadáfot áššiin lea oahppi- ja fitnoohppiidáittardeaddji ovttas ohppiin/fitnoohppiin čoahkkinmiin gávnnaht čovdosa áššái. Bealátkeahces rolla resursaolmmožin ja huksejeaddji gaskal indiviida ja systema veahkeha vel lea vejolaš beaktilit guorahallat, jearahallat ja čuovvulit áššiid.

Go váldet oktavuoda áittardeaddjin de bohtá ovdan ahte sii eai dieđe geas galget jearrat, dahje sii leat vásihan ahte eai leat ožžon veahkki. Olusat eai duostta mitalit moaittehahti dilliid birra go ballet dilli vearrána. Áššiin mainna áittardeaddji veahkeha ohppiid ja fidnoohppii vásihit dávjá sturra beroštumi bargiin veahkehit čoavdit ášši vuoi heive ohppiid ja fitnoohppiid dárbbuide

Olu čájeheamit leat dan birra ahte oahppit ja fitnooahppit fertejit ođđasit váljjet buozalmasvuoda dihte dahje leat boastut válljen. Buori ja konkrehta dieđuid haga guhte vejolašvuodat leat gávdnamis de mánngasis šaddet heaitin-statistihkkii. Berre ráhkaduvvot dihtogihpa mii leat áddehahtti ohppiide ja fitnoohppiide vuoigatvuodaid birra ja vejolašvuodat ođđasit váljema birra.

Oahppiváikkuheami nannejupmi

Jahkásaš skuvllagalledeamis čađahat čoahkkima gos áittardeaddji ja ohppiidráđđi oassálastet. Fokus dáid čoahkkimin lea dovddiidit ovttaskas skuvllain, ja maiddá nannet váikkuheami ja oassálastima iežas oahppamii.

Jus geahččat golbma jagi maŋus de vásiha áittardeaddji posiitivlaš buorideami nannemis oahppidemokratiija barggus eanaš joatkkaskuvllain oarjin.

Daid maŋemuš jagiid leat mii nákcen struktureret ovttasbarggu gaskkal oahpahusetáhtta, Ohppiidorganisašuvdna ja áittardeaddji regionálalaš oahppiráđđeskuvlen giđđalohkanbajis, ja oahppiráđđekonferánša giđđalohkanbajis. Min mielas goit buktá positiiva bohtosiid go systemáhtalaš ja fokus leamašan oahppiváikkuheapmi.

Oktasaš njuolggadusat oahppiráđđebargui leat ráhkadan, muhto áittardeaddji ain gullá skuvllaid birra gos oahppin ii leat diibmoplánii bidjan goas luohkkádiibmu lea dahje oahppiráđđebargu oahpaheapmi. Oahppiráđđegulahallan rolla nannen buvttášivčče positiiva bargu dása.

Ovttas Ohppiidorganisašuvnnain barget áittardeaddjit joatkevaččat buoridit ja revideret neahttasiidu mii lea ohppiid veahkkeneavvu vai šaddá buorre oahppiráđđebargu: elevråd.no

Nannet fidnoohppiid mielváikkuheami ja oahpaheami kvaliteahttasihkkarastin

Áittardeaddji geardduha iežas ávžžuhusa nu go ovddit jahkeraporttain ásahit fidnoohppiidráđi.

Fidnooahppit ožžot dál dieđuid iežaset vuoigatvuodaid ja geatnegasvuodaid birra oahpahuskantuvrra fitnooahppičoahkkanemiin ja fitnodaga dieđut bokte. Mánnga fylkkat leat álggahan bargat ásahit fitnoohppiidráđi dainna ulbmilin nannet fitnooahppi jiena, ja maiddá geavahit sin vásáhusaid kvaliteahttasihkkarastit oahpahusa buot oasseváldiide.

Maŋemuš jagiid fidnofága ángiruššan mearkkaša eanet fitnooahppit, ja dárbu eanet buori oahppofitnodagaide. Kvalitehta oahpahussii ferte nanejuvot, ja fylkkagiela sáhtta dahkat olu giehtaguššat čielga njuolggadusaid mii gáibiduvvo oahppofitnodagain, ja maiddá fuolahit čuovolemiid/dárkkistusaid, vai dáhkida ahte oahpaheapmi čuovvu njuolggadusmearrádusaid. Áittardeaddji oaivilda dál lea áigi lasihit dárkkistemiid gos várrehusat, ja soahpamušat loahpahuvojit.

Eastadeami ovttasbargočoahkkimat skuvlajođihangottiin

Áittardeaddji pláne čoahkkáigeassu-čoahkkimiid skuvlajođihangottiin go čađahit skuvlagalledemiid vai áittardeaddjit dovddiida váttisvuodačulbmii mat sáhttet čuožžilit ohppiin iešguđet ge skuvllain, ja skuvlajođihangoddi oažžu dan vejolašvuoda čuvvolit ášši, ja bargat eastademiin, dan vuodul maid áittardeaddji lea dávistan. Dát lea ge šaldehuksenrolla geavahasas, gos áittardeaddji lea oktavuodalađas oasebeliid gaska, ja dagahit vai oktavuoha huksejuvvo, juohkit máhttu ja dieđuid vai ovddida ovttasbarggu ja ságastallama, ja eastada boasttuáddejumi ja riidduid.

Áittardeaddji vásiha buori ovttasbarggu rektoriiguin, ja lea eanaš álki oaččut oktavuoda, áddejumi ja veahkki konkreta áššiin mat válddahit ohppiid.

Ovttasbargu oahppofitnodagain ja oahpahuskantuvrrain sihkkarastit áššálašgiedahallama

Áittardeaddji oasálastá oahpahuskantuvrra fierpmádatčoahkkanemiin, ja dáinna lágiin dovddiida bargguin mii dahko fitnoohppiid ja oahpaheadjekandidáhtaid ektui. Jus oahpahuskantuvra gulaskuddá de oasálastá áittardeaddji fitnoohppiidčoahkkanemiin.

Mánnga fitnodagat ja oahpahuskantuvrrat geavahit dan vejolašvuoda dieđihit fidnoohppiide ja oahpaheadjikandidáhtaide váldit oktavuoda áittardeaddjin ráđđádallat ja bagadallama via sihkkarastit áššálaš ja riektá giedahallama guoskevaš lágaid ja njuolggadusmearrádusaid, earenomážit áššiide gos oahppošiehtadus loahpahuvo.

Dárbu eanet máhttu ja resurssaid psyhkalaš dearvašvuoda ja gárrenmirkoproblematihkka čuovvuleapmái

Eanet čujuhusat skuvllain ja oahpahuskantuvrrain lea veahkehan ja ráđi dárbu ohppiide, fidnoohppiide ja oahpaheadjikandidáhtaide psyhkalaš dearvašvuoda čuovvuleapmi birra. Áittardeaddji beassá gullat ahte dearvašvuodadivššár kapasitehta skuvllain ii leat nu buorre, ja oahpahuskantuvrra dávisteamit lea ahte sii sávvet fágalaš doarjjaapparáhta geat johtilit veahkehit fitnodagaid ja oahpahuskantuvrra čuovvolemiin fidnoohppiid geat rahčet psyhkalaš dearvašvuodain ja/dahje gárrenmirkoproblematihkain. Oahppit ja fidnooahppit orrut iešguđet gielddain, mas lea iešguđet veahkkedoaimbidju. Berrešii ásahuvvot oppalašgeahčastat guđe veahki skuvllat, fitnodagat, oahpahuskantuvrrat ja váhnemat sáhttet oažžut áššiide maidda gáibiduvvo heiveheapmi nu go psyhkalaš dearvašvuhtii ja/dahje gárrenmirkoproblematihkkii.

Diehtevašvuolta váljet oahppogeardi ja skuvlastrukturságastallan

Áittardeaddji jahkásaččat oažžu čujuhusaid ohppiin geain lea eahpesihkar sáhttet go joatkit iežaset oahppogeardumin, nu go ledje plánen, dan skuvllas gos sii álggus álge. Ohcciidlogut ja politihkalaš vuoruhusat mearridit guđemuš oahppofálaldat leat dáid iešguđet ge skuvlabáikkiin, ja ođđa rievdadusat dahkkojit jagis jahkái. Láigolanjaeallin ja guhkes mátkkoštangaskat skuvllas ruoktot sáhtttá šaddat duohtavuolta ohppiide geat fertejit lonuhit skuvlla.

Go ohcet joatka oahpaheapmái berrejit leat čielga dieđut ohppiide ja váhnemiidda ahte soitet leat rievdadusat skuvlabáikki ektui oahppogearddi áigodagas.

**Gánda (16) náđđon
ovtta skupmotbáidái.
Dilálašvuohta leamašan
juo nie guokte-golbma
jagi. Sii nákcejit addit
borramuša ja
juhkamuša, muhto
gánda ii boađe olggos.**

Jorgaluvvon

Frode Grytten (čáli)

• UAVHENGIG

• TAUSHETSPLIK

• TIGHETE

• MEDV

Áittardeaddji árgabeaivi

Jahkeraporttain áittardeaddji oaidná dan vejolašvuoda namuhit áigeguovdilis fáttáid áittardeaddjeárgabeaivvis. Mitalat mo mii bargat, muhto maidái guđe fáttáide berre geavahit eanet fuomášumi barggadettiin eastadeamen álbmotdearvašvuoda ja mielváikkuheami mánáide ja nuoraide ektui Romssas ja Finnmárkkus.

Indiviida ektui bargat

Čuovvoleapmi go váldet njuolgga oktavuoda lea áittardeaddji váldo prioritehta. Ollu áššiin/čujuhusain oaidná ahte lea olahan guhkás, ja šaddan moalkái, ovdal go oahppi/fidnooahppi/váhnen váldá oktavuoda, ja nu maddái lea luohhtevašvuhta systemii sáhttá, dahje gille go veahkehit nohkan.

Mo čovdojuvojit áššit?

Iešguđet ge váttisvuodačuolmmat gáibidit iešguđet ge čovdosii, ja ferte máhttit oaidnit daid vejolašvuodaid mat leat njuolggadusmearrádusain. Deaivademiin daid iešguđet ovttasbargoguimmiiguin áittardeaddji dávjá vásiha stuorra buorredáhttu, áddejumi ja dáidu gávdnat buori čovdosiid mat leat buorrin oahppái ja fidnooahppái.

Eará hástalusat čuožžilit danne go skuvllat ja fitnodagat eai nákke čuovvulit mii mearriduvvui čoahkkimis.

Olu čujhusat eai livčče dáhpáhuvvan jus diehtujuohkin, dábit ja prosedyrat livčče leamašan álkibun ja eai nu byråkráhtalaččat čallon.

Systemáhtalaččat bargat

Áittardeaddjirolla márkanfievrrideapmi ja fokus eastadeapmái lága- ja njuolggadusaid rihkkumii

Áittardeaddjirolla márkanfievrrideapmi dáhpáhuvá go oassálastá čoahkkimin ohppiiguin, fidnoohppiiguin, bargiiguin ja váhnemiiguin, fidno- ja oahpahusmeassuin, plakáhtaid bokte ja iežamet facebook-siidu bokte.

Givssidanáittardeaddji galleda välljejuvvon gielddaid manjel go leat váldán oktavuoda, ja čoahkkimat juhkkujuvojit gaskal mánáidgárdiid ja skuvllaid, váhnemiid ja bargiid.

Oahppi- ja fidnoohppiáittardeaddji čađahan jahkásaččat skuvlagalledemiid oahppiráđiin ja ohppiiguin geat leat vuosttašjagi joatka oahpahasas.

Rolla márkanfievrrideapmi dáhpáhuvá maiddái dalle go sii geat leat minguin juo oktavuoda váldán muitalit bálvalusa birra earáide.

Áittardeaddji logaldallamat lea fokus fáttaide nu go vuogatvuodaide, ja erenomážit dohkketmeahtun givssideami ektui, skuvlla geatnegasvuolta čuovvulit ja seaguhit áššide, maiddái ráhkadit doaibmaplána mii bisseha givssideami. Mis lea fokus hukset buori gaskavuodaide vai oahppit ja fidnoohppit šaddet doarvái oadjebasa jearrat veahkki ja doarjaga dárbbuid mielde.

Šaldehuksejeaddjit

Oahppi- ja fidnoohppiáittardeaddji válddis čilgejuvvo šaldehuksejeaddji-rolla dainna lágiin ahte áittardeaddji galgá leat oktavuodačas gaskal oassebealálaččaid, skuvlla, oahppofitnodaga, fylkkagieldda, ohppiid, fidnoohppiid ja oahpaheaddjikandidáhtaid. Áittardeaddji galgá ásahit oktavuoda, juohkit máhttu ja dieđuid daid iešguđet oassebealálaččaide. Ulbmil lea ovddidit ovttasbarggu ja ságastallama, ja maiddái eastadit boasttuáddejumi ja soahpameahttunvuoda.

Dát rolla, ja bargovuohki, lea oktasaš buot áittardeaddjin ja oahppi- ja fidnoohppiáittardeaddjin. Mii geahččalat láchčit

dili, ja veahkehit nu ahte systema liikostuvvá bargguin vai šaddá buorrin mánnái ja nurrii.

Mánnga áššiin vásihat ahte luohttevašvuolta systemii lea hedjonan, ja mii bargagoahtit veházii mielde buoridit dán luohttevašvuoda systemii, ja sáhttit veahkehit.

Go luohttevašvuolta systemii lea hedjonan, lea áittardeaddji bargu maiddá leat šaldehuksejeddji gaskal skuvllaid/oahppofitnodagaid/ fylkkagieldda ja ohppiid, fidnoohppiid ja váhnemiid, vai ođđa luohttevašvuolta ásahuvvo áiggi mielde. Vejolašvuolta bargat doaibmilis ja eahpebyrokráhtalaš barggu, buorre ovttasbargu ja ságastallan ráđđeaddiiguin ja jođiheddjiiguin iešguđet systemain de nákcet dávjá dan.

Máhttu lága ja njuolggadusmearrádusa birra, gulahalangálggat, ja dáhtu veahkehit ferte leat sajis go ođđa luohttevašvuoda galgá ođasmahttojuvot. Áittardeaddji maiddá vásihit stuorra oktagaslaš erohusaid gaskal bargiin skuvllain, ráđđeaddiin ja áššemeannudeaddjin go guoská nákcet olahit luohttevašvuoda vuosttaš deaivvadeamis. Deaivvaddettiin ohppiiguin, fidnoohppiiguin ja váhnemiiguin sáhttá dát mielddisbuktit iešguđet bohtosiid gieđahallamis ášši.

Mii oaččut máhcahemiid, ja vásihat maiddá ieža, ahte hui mánnga bargi dahket olu gávdnat buori čovdosiid, ja áittardeaddji oačču máhcahemiid ahte oahppit, fidnooahppit ja váhnemat ahte sin guldalit ja váldet duođalaččat.

Dađibahábut maiddá oažžu áittardeaddji máhcahemiid mat leat nuppegežiid. Leat oahppit, fidnooahppit ja váhnemat geat vásihit bargiid systemas geat eai válde sin ášši duođalažžan. Maiddá áittardeaddji vásiha áššegieđahallan sáhttá leat ovttaskas olbmo duohken. Nu ii galgga leat. Dát lea hástalus buot oassebealálaččaide.

Lea ain ollu mánát, nuorat ja váhnemat geat eai fitne dárbašlaš veahkki gávdnat buori čovdosiid mat veahkehit sin viidásat.

Skuvlajávkan ja heaittiheami ektui lea dát váttisvuodačuolbma maid ferte gurahallat eanet. Ii oktege vuoitte ahte ássit masset luohttevašvuoda systemii mii lea ásahuvvon fuolahit mánáid ja nuoraid vuoigatvuodaid.

Váhnensearvan olles oahppogearddis

“Mun háliidivččen áhččin searvat iežan nieidda ektui, muhto vásihan dat ii leat nu álki. Ii leat nu dohkkehuvvon ahte mun áhččin searvan nu sakka go mu nieida lea fargga olleolmmoš. Lea nu stuorra vuordámušat ahte sii galget birget ieža, ja mii váhnemat massit oktavuođa ja dieđuid skuvlla birra dađe boarráset sii šaddet” (Áhčči JS oahppái).

Váhnensearvan, ja buorre ovttasbargu, dan rájes go mánná lea mánáidgárddis dassái go son lea čađahan joatkka oahpahusa nanne oadjebasvuođa ja loaktima. Buori gaskavuodát ja luohkkevašvuodát buktet mánnái ja nurrii buoret ieš-muddema ja unnit láhttenválttisvuodaid, ja danne stuorit oahppanbuvtta. Guhkit áigái addá dát mánnái ja nurrii buoret bargoáŋgiruššama, bargodábiid ja unnit jávkan, ja danne alibut gudneáŋgirvuođa oahppu várás. (Epstein et al., 2002; Epstein, 2005; Fan & Chen, 2001; Semke & Sheridan, 2010). Mis šaddet nuorra olbmot geain leat buori vejolašvuodát iežaset eallinhálddašeapmái.

Áittardeaddjin leat mis ollu doaimmat sihke mánáidgárddiin, skuvllain, ja eará arenain gos mánát ja nuorat leat. Dađibahábut vásihat ahte leat nu ja ná man olu váhnemat bohtet váhnenčoahkkimiidda ja fáddáeahkediidda. Leat dieđusge máŋga siva dasa, muhto mii oaivildat ahte mánáidgárddit, skuvllat ja ruovttut fertejit geahččalit nannet buori gulahallama ja buori deaivadanbáikkiid. Buorre váhnenovttasbargu lea dehálaš resursa mánáidgárddiide ja skuvllaide ovdánahttimis buori oahppobirrasa, ja maiddái mánáid ja nuoraid bajásšaddanbirrasa. Systemáhtalaš bargu ja váhnen searvan mánáidgárdedásis lea stuorra mearkašupmi man máŋgas čađahit joatkka oahpahusa.

Joatkka oahpahusa ohppiid váhnemat mitalit ahte sii dovdet ahte sii vurjet go deaivadit skuvllain dahje fitnodagain, ja ahte sii eai oaččo dan vejolašvuođa lea doarjjan iežaset nuoraide.

Mánáidgárddis ja skuvllas lea dat bajitdási ovddasvástádus álggahit oktavuođain, ja láchit ovttasbargui vai váhnensearvan lea vejolažžan. Ruovttu miellaguottut mánáidgárdái ja skuvllii váikkuha mánáid ja nuoraid beroštupmái ja áŋgiruššamii. Buorre ja dorvolaš ságastallan lea ge danne goabbatbeallásaš ovddasvástádus.

Áittardeaddji cavgileamit

- Searvvat váhnenčoahkkimiidda, mánáidgárdde rájes ja dássái go gergeget joatkka oahpahusain.
- Čájehit berostumi iežas ja eará mánáide ja nuoraide – Movttiidahte buohkaid!
- Hállat positiivvalaččat eará mánáid/nuoraid, váhnemiid, oahpaheddjiid ja skuvlla birra.
- Doarjjet mánáid/nuoraid, buohkaid geat leat váhnenjoavkkus ja oahpaheddjiid.
- Láchit vai du mánná hukse ustitvuođa, hukse ieš ustitvuođa eará váhnemiiguin.
- Dearvvat buohkaid geainna deaivvadat mánáid ja nuoraid arenas.
- Leat diđolaš iežas váikkuhanfámuin.
- Leat buorre rollamodealla.
- Dalle leat don mielde hábmemin oadjebas ja buori birrasa iežat mánnái ja iežat nurrii.

Mo mii áddet rašesvuoda?

Hállojuvo olu rašes mánáid ja nuoraid birra, muhto maid mearkkaša dat ja mo mii áddet rašesvuoda? Lea golbma dehálaš dili maid ferte vuhtii váldit go bargá mánáiguin ja nuoraiguin.

Mii lea siva rašesvuhtii?

Siva rašesvuhtii lea dávjá ahte mánás/nuoras leat vát-tisvuodát mat eai leat čovdojuvvon dahje váilevaš galgga mo hálddašit iešguđet ge dilálašvuodaid. Sáhttá leat givssiduvvon, dorvohisvuolta mánáidjoavkkus, psyhkalaš dearvašvuolta, gárredilli, dorvohisvuolta ruovttus.

Mo oidno rašesvuolta?

Rašesvuodas leat mánnga dovddaheami ja lea dehálaš ahte ollesolbmot áddejit guđe dovddaheamit sáhttet leat nu go suhttu, miháštallá, jaskatvuolta, ii nagot konsentreret, duššástuhttá, oaidnemeahtun.

Maid sáhttit mii dahkat nanosmahttit máná?

Nanosmahttit rašes máná ja nuora ferte ovddemusas huksegoahtit buori gaskavuoda, oadjebas rámma, diehttevašvuoda ja bargat sosiála oahppamin.

Sosiála oahppan ja eallinhálddašeapmi

Elevane og lærlingane skal utvikle kunnskap, dugleik og holdningar for å kunne meistre liva sine og for å kunne delta i arbeid og fellesskap i samfunnet. Dei skal få utfalde skaparglede, engasjement og utforskartrøng (fra Opplæringslova §1-1)

Mánáidgárddit ja skuvllat galget leat arenat mii nanne mánáid ja nuoraid vejolašvuođa hálddašit bajásšaddat 2020:s. Dát ferte leat ovttasbargu gaskal mánáid, váhnemiid ja ámmátlaš ollesolbmuid. Doaba sosiála oahppan ja eallinhálddašeapmi sáhtta johtilit šaddat olatmeahtun ja áddetmeahtun mánáide ja nuoraide. Deháleamos bargu ollesolbmuide lea de deavdit dáid doahpágiidda áddehahtti sisdoaluid ja doaimmaiguin mat addet oai- vila. Okta ovdamearka dasa lea hábmet iešguðetlágan hárjehallanarenaid mat leat heivehuvvon ovttaskas mánnái dahje jovkui dárbbuid mielde.

Hárjehallanmomeanta: Hárjehallat buktit iežas oaviliid luohkkás. Kártemat čájehit ahte mánnga nuoraid mielas dát lea váttis.

Hárjehallanmomeanta: ráhkadit unnit joavkkuid gos oasseváldit besset ságastallat ráhkkanan váttisvuođačuolbma.

Ollesolbmorolla: Bidjat jovkui mánáid geat leat oadjebasa ovttas. Ráhkkanit váttisvuođačuolbmái ja organiseret mo ságastallan galgá leat.

Mo bargat sosiála gealbbuin

Árgabeaivvebissáneapmi

Ráhkát hárjehallanarena

Ohppiiráđđi

Muitalusat

Leat ovdagovva

Filbma

Ovdanbuktimat

Rollastoahkan

Digaštallamat

Stoahkan ja eará doaimmat

Empatiija

Ovddasvástideaddji

Bealuštit iežas

Ovttasbargu

Máššu

*“Okta oassi máhttu, máhtolašvuohta ja miellaguottut dárbbasa vai hálddaša iešguðet sosiála birrasiid, mii dahká vejolažžan ásahit ja bajásdoallat gaskavuodaid, ja mii veahkeha nannet loaktima ja ovddida ahtanuššama.”
(Garbarino 1985)*

Mo áddet mii doahpaga givssideapmi?

Gieđahallat givssideami leamašan guhká bivdalan negatiiva bahás givssidanláhttemat ja deaividit givssideddjiid dainna, ja bissehit dan. Mis lea dál eanet máhttu dán fágasuorggis ja dán máhtuin mii fertet eanet geahččat mánájoavkku dynamihkka. Mii lea mii daga ahte givssidanláhtenvuohki ovdánahtta vahátlažžan sihke sutnje guhte givssida ja sidjiide geat givssidit ja sidjiide geat givssiduvvojit?

Áttardeaddji vásiha ahte liikostuvvá go bargá givssidanáššiin mearkkaša:

- Dahko buorre bargu go almmustahtta ja ádde váttisvuoda / dynamihkka gaskal ovttaskas olbmo ja joavkku
- Lea čielggas guđemuš láhtenvuogi háliida bissehit, muhto addo maiddái veahkki vai láhtenvuogi molsu positiiva láhtenvuohkái.
- Čađahuvvojit čuovvuleamit buot oassebealálaččaiguin dassái go leat oadjebasa ahte gaskavuodat leat ođasmahttojuvvon, ja ahte buot oassebealálaččain lea buorre dilli.
- Bargojuvvo aktiivvalaččat olles joavkkuin ođasmahttit oktavuodaid ja oadjebas doaibmaarenaid buohkaide. Dávjá mielddisbuktá dat ahte šaddá mannat ruovttoluotta álgui ja geahččagoahtit mo gieđahallat omd. struktuvrraid, njuolggadusaid, rasttildemiid, álggahemiid, joavkkuid oktiibidjama ja mo láchčá iešguđet lágan doaimmaid mánáid árgabeaivvis.

Bargat givssidanáššiin ii sáhtte loahpahit ovdal mánná/nuorra lea gávdnan lunddolaš saji searvevuhtii. Lea dehálaš prinsihppa danne go árbevirolaččat loahpahuvojedje dákkár áššit go dat oinnolaš givssideapmi lea bissehuvvon.

Áddet ja almmustahttit givssidanláhttema Bissehit givssidanláhttema Ođasmahttit buori gaskavuodaid

Psyhkalaš dearvvašvuohta ja gárrendilli, skuvlabiehttaleapmi ja heaitin

Lea go dus vejolašvuohta ságastallat fidnoohppiin guhte rahčá lossamielain? Jávkan lassána, fitnodat lea heivehan nu olu go lea nákcen. Eahpediehttevašvuohta fidnoohppi oassálastima barggus čuohcá fitnodaga plánejuvwon bargguide. Mii leat mánggas geat fuolastuvvat fitnoohppi dearvvašvuhtii, ja son dárbbáša muhtima gii sáhtašii ságastallat sutnje. (tlf:a oahpahuskantuvrras)

Goas álgá skuvlabiehttaleapmi ja/dahje gárrenválttisvuohta mii dagaha heaitima? Álgá go bajásšaddá ruovttusivaid dihte? Givssideapmi ja olggušteami dihte mánáidgárddis ja skuvllas? Vai lea go oažžut bargguid maid it hálddaš?

Hástalusat leat seagáš, ja ii leat álkes vástádus dieid gažaldagaide. Áttardeaddji lea vahkkosaččat oktavuohta ohppiiguin, fidnoohppiiguin, váhneimiiguin ja bargiiguin gos fuolastuvvamat lea mánáid ja nuoraid psyhkalaš dearvvašvuoda birra. Mii beassat gullat muhtin dáin mitalusain mat leat loguid duohken mat bohtet ovdán Ohppiidiskadeamis ja Ungdata-iskadeamis. Oahpahušláhka kap. 9A2 vuoigatvuohta leat oadjebas ja buorre skuvlabirrasis ja bargobirasláhka kap. 4 gáibádus bargobirrasii fuolahit ohppiid ja fidnoohppiid vuoigatvuohta čuovvoleapmái, doaimmaid ja heiveheapmái iežas dearvvašvuoda ektui. Áttardeaddji vásiha stuorra erohusaid mo skuvllat ja fitnodagat hálddašit dán lágan áššiid, leš dal skuvlabiehttaleapmi, olu jávkan, lossamiella, iešsoardin jurdagat jna. Áttardeaddji vásiha fuolastuvvan bargiid skuvllas, fitnodagas dahje oahpahuskantuvrras geat váldet oktavuoda oaččut rávvagiid ja bagadallamiid ohppiid ja fidnoohppiid hástalusaid psyhkalašdearvvašvuodain, ja dahje gárrendilliin.

Corona-reflekšuvdna

“Bođii diehtu min skuvllas ahte doaibmaplána ii gusto dan áigodagas go lea ruovttuoahpahus. Das moai dávisteimme danne go moai oaivildetne munno nieida hui suojeheapme viidáseappot loavkideapmái digitála arenain dán áigodagas. Moai ean jáhke ahte givssideapmi jávká dušše dan dihte go buot mánát čohkkájit ruovttus. Moai áddejetne ahte fertejit eará doaimmat dán pláanii, muhto guoská go Oahpahusláhka § 9A maiddáa ruovttuskuvllemii?” (Eadni)

Beaivvis jávke buot fysalaš loavkideamit riika mánáidgárdiin ja skuvllain. Loavkideamit ja givssideamit sirdašuvve dušše leat digitála arenain. Dasa lassin lei dohkkehuvvon lihccut earáid danne go dat ávžžuhuvvui dušše leat lagamuččaiguin, ja gálggaimet válljet 1-2 lagas ustiba geat galge leat min kohort-skihpára. Maid singuin geain ii oktege válljen?

Geahppáneapmi oktavuoda váldimis áittardeddjiiguin mat guske oadjebasvuhtii ja buori birrasii mearkkašahti. Oaidnit maiddáa ahte lei geahppáneapmi galle ášši dieđihuvvojedje fylkkamánái. (udir.no/tall-og-forskning). Dát ii mearkkaš ahte ledje unnit áššit. Ságastallamiiguin ja áššiid čuovoleapmi, ságastallan sihke ohppiiguin, váhnemiiguin ja skuvllain lea muhtin sojut čájehuvvojit leat.

- Ii mitaluvvon doarvái ahte oadjebas ja buorre skuvlabiras maiddáa guoská ruovttoskuvllemii.
- Skuvla massii oppalašgeahčastaga, ja šattai váttis čuovvulit go oahppit eai lean fysalaččat skuvllas. Šattai váddásat bidjat johtui doaimmaid.
- Ohppiid mielas lei váttis mitalit, ja duođaštit dan mii dáhpáhuvai digitála arenain.

Oadjebas ja buorre biras lea eaktu oahppamii ja eallinháldašeapmái. Mii berret dan dihte bargat dáiinna lágiin vai šaddá buorre fysalaš ja digitála čoahkkimat mánáidgárddis, skuvllas ja asttuáiggis vai ovdáneapmi dáhpáhuvá, vai máná jietna gullo ja vai oaidnit buohkaid. Dieđusge daid gáržžidemiin mat leat álohii gustovaččat.

Ávžžuhusat

Ávžžuhus 1: Čielggadahttit barggu

Áttardeaddji oaidná bargoárgabeaivvis ahte leat mánnga mánáidgárddi ja skuvlla mat eai nákke čielggadahttit iežas- set barggu fáttáide sosiála oahppama ja eallinhálddašeami ektui. Barggus vuhttojit ságastallamat ja plánat leat bajitdásis mat unnán ráhkadit konkrehta doaimmaid ja buđaldemiid ovttas mánáiguin ja nuoraiguin. Mii hástalat mánáidgárddiid ja skuvllaid sihkkarastit eanet konkreh- ta plánaid mo sii áiggut ovdánahttit sosiála oahppama ja eallinhálddašeami.

- Maid sáhttet mánát/nuorat ieža dahkat?
- Maid sáhttet váhnemat dahkat?
- Maid sáhttet ámmátlaš olles olbmot dahkat?

Ávžžuhus 2: Buoret ovttasbargu kvalitehta gaskal mánáidgárddiid /skuvllaid ja váhnemiid.

Heajus kvalitehta dán ovttasbarggus lea dađibahábut čađamanni hui mánnga mánáidgárddiin ja skuvllain buot dásiin, ja hui mánnga čujuheamit áttardeaddjái lea ge heajos ovttasbargu ja luohtámuš lea nohkan. Mii hást- tuhit mánáidgárddiid ja skuvllaid konkretiseret dábiid daid iešguđet ge deaivvadanbáikkiide nu go omd. Váhn- čoahkkimiin ja ovdánanságastallamiin.

fubhg.no

fug.no

[udir.no/kvalitet-og-kompetanse/samarbeid/
samarbeid-mellom-hjem-og-skole/](http://udir.no/kvalitet-og-kompetanse/samarbeid/samarbeid-mellom-hjem-og-skole/)

**Ávžžuhus 3: Nannet bargiid gelbbolašvuoda
oahpahuslága kap.§ 9A ektui, erenomážit
doaibmangeatnegasvuoda ja doaibmaplána ektui**

Konkrehta doaibmabidjoplánat mas namahuvvon ovd-
dasvástádusolbmoš guhte galgá čuovvulit ovdal áigge-
meari buktá beaktilabbot bohtosiid. Skuvllat berrejit ráhka-
dahttit dábiid ja bargovugiid dan láchkai vai lea áddehahtti
ohppiide, fitnoohppiide ja váhnemiidda.

**Ávžžuhus 4: Ásahit doarjjaapparátta fitnodagaide ja
oahpahuskantuvrii árabut čuovvuleapmi fitnoohppiid
geain lea hástalus psyhkalaš dearvvašvuodain
ja gárrendilliin.**

**Ávžžuhus 5: Buoret diehtujuohkin ja čuovvuleapmi
buot rasttildemiin, mánáidgárddis vuodđoskuvlii,
ja vuodđoskuvllas joatkka oahpahussii, ja
erenomážit rasttildeapmi oahppis fitnooahppái/
oahpaheaddjekandidáhtii.**

Buoret diehtujuohkin guđe vejolašvuodát leat heiveheap-
mái olles oahppogeardái, vuoigatvuohta erenomáš oah-
paheapmái ja vuoigatvuohta joatkkaskuvla oahpahussii
manjel ođđaválljema ja boasttuválljema.

**Ávžžuhus 6: Joatkkit bargguin nannet
ohppiid ja fidnoohppiid mielváikkuhemiin.
Nannet oahppiráđđegulahallanolbmo rolla ja
ásahit fidnooahppirádi.**

Mo joatkit áittardeaddjin

Dus leat dat seamma vuoigatvuođat beroškeahhtá gos orot.

Dáinna sáttasániin sávvat mii gaskkustit Romssa ja Finnmárkku mánáide ja nuoraide. Dáinna duogázin leat mii ráhkadeamen árvodokumeantta mii muitala veaháš áittardeaddji barggu birra, ja ahte mii leat bealátkeahkes resursaolbmot mánáide ja nuoraide geaidda eai ollašuttet vuoigatvuođat.

Áittardeaddjebálvalus lea Romssas ja Finnmárkkus leamašan golbma jagi. Guokte maŋemuš jagi lea ordnet leamašan fylkkalaš áittardeaddjit nati-onála dásis mii leamašan nationála vuollásaš initieren árvoštallojuvvon maid Buorredilálašvuođadutkaninstitušuvdna NOVA lea čađahan. (Dáppe lea vejolaš lohkat raportta: udir.no/tall-og-forskning/finn-forskning/rapporter/evaluating-fylkesvise-mobbemobud/)

Romssa ja Finnmárkku áittardeaddjit leat aktiivvalaččat váikkuhan raporttii seamma áigodagas leat bargan ovdánahttimin iežamet báikkálaš mandáhtain maid Fylkkadiggi lea addán. Mii oaidnit dan dehálažžan komenteret iežamet báikkálaš mandáhta ja doaimmahit barggu nationála árvoštallama ektui.

Dáid jagiid leat mii dovddiidan eanet go 700 muitalus a gos mánát ja nuorat eai leat ožžon dan veahkki maid dárbbasedje go deaivvadedje iežaset mánáidgárdde- dahje oahpahasárgabeivviin.

700 iešguđet erenomáš muitalusa. Oktasaš lea ahte sii eai gávdnan ovttagi bargi systemas guhte sáhhti, dahje gillii, veahkehit sin áššiin. Dát muitalusat veahkehit min hukset áittardeaddjebálvalusa mii lea heivehuvvon báikkálaš dárbbuide ja eavttuide.

Guldalit, dohkkehit ja doaimmahit eai leat dušše sánit báhpiris Romssa ja Finnmárkku áittardeaddjai. Mánáide buoremus geahččanguovlu, subjektii valaš vásáhus, ja vuoigatvuohta guldaluvvot áimmahuššojuvvo buot áššiin maid mii gieđahallat.

Huksedettiin áittardeaddjibálvalusa lea min fágalaš gelbbolašvuohta ja ovddeš bargovásáhusat mánáidgárdiin, skuvllain ja jođiheaddji bajásšaddansuorggis leamašan ávkkálaš. Áittardeaddjibálvalusa lea rašši danne go mii leat golbma bargi geat čuovvulit oktavuodá váldimiid, bargat easttade miin, ja doaibmat šaldehuksejeadjin gaskal iešguđet oassebelliid.

Sihkarastimis kvalitehta barggus, ja dihtomielalašvuohta gelbbolašvuođaloktemii ja organisašuvdnaovddideapmái leat mii ovdánahtán Romsamodealla mii nanne ovttasbarggu rastá rollaid áittardeaddjin ja oahppi- ja fidnoahppiáittardeaddjin. Dát modealla sihkarastá mánáid ja

nuoraid čuovvoleami mánáidgárddeagis ja dássái go geargá joatkka oahpahasain. Modealla bokte nannet mii oassálastima mánnái ja nurrii geas lea dárbu váldit minguin oktavuoda.

Mii vásihat ahte bealátkeahces rolla ferta áimmahuššat buori vugiin min organisatoralaš sajsteamis fylkkadiggi vuolde. Mii olahat luohttevašvuoda singuin geat váldet oktavuoda minguin, ja mii vásihat ahte lea álkit hukset oktavuoda iešguđet aktevrrain gielddain ja fylkkagielddain.

Modealla sihkkarastá sosiála searvevuoda ja oadjebasvuoda áittardeddjiide go mii deaivadit váttēs áššiin min ságaškuššan- ja ovddidančoahkkimin. Lea sihke fágalaš sisdoallu ja árvoštallamat konkrehta givssidanproblematihkkii, muhto maiddái árvoštallan ja hárjehallan min iežamet gulahalangálggaid. Min dájvja bovdejiet relevánta fágalašforumiidda gos fágaidrastideapmi ángiruššan psykososiála bargui mánáidgárdiin ja skuvllain lea fáddá. Ovttas eará áittardeddjiiguin Norggas leat mii ásahan fierpmádaga gos mii juogadat vásáhusaid ja gelbbolašvuodaloktema, ja mii váldit joatkaoahppu givssidanfáttás Læringsmiljøsenteret ja Stavanger universitehta bokte. Oaidnit dan hui mávssolažžan hukset áttardeaddjibarggu oktasaš ja ođasmahttit gelbbolašvuoda ja fágaádejumii.

Mii leat bidjan hui olu návccaid rolla márkanfievrrideapmái gos mii leat ohcalan doaimmaid gos mánát, nuorat, váhnemat ja bargit leat árgabeaivvis. Dáid deaivvadeamiin buktá midjiide vejolašvuoda juohkit vásáhusaid gielddaide, skuvllaide, mánáidgárdiide, eaktodáhtolašservviide ja servviide jna. Mii dovddiidat báikkálaš kultuvrii, ángiruššamii, doarjjaapparáhtii ja resurssaide seammás go beassat easttademiin bargat logaldallamiiguin ja workshop:n givssideami ja rihkkumin birra.

Jahkeraportta čuovvoleapmi

Jahkeraportta giedahallo formálalaččat Fylkkadikki politihkkárat geat leat áttardeaddji barggaheaddjit. Dasa lassin sáddejuvvo raporta buot gielddaide dainna ávžžuhusain ahte giedahallet raporta komiteain ja lávdegottiin, ja maiddái sáddejiet dan mánáidgárdiide ja skuvllaide. Givssidanáttardeaddji searvá ja muitala gieldda politihkkáriidda ja hálddahušsii jus lea sávahahtti. Máhcaheamiit raportii gielddain leamašan buorit ja mánggas leat juo álggahan bargat raportta ávžžuhusaiguin.

Álgoevttohus áittardeaddji árvodokumeanttas barggus

Mii leat doaimman golbma jagi, muhto Romssa ja Finnmárkku áittardeaddjibálvalus lea ain ásaandásis. Fertet ain bargat márkánfievrridemiin, ja guhte resursaolbmot mii sáhtit leat mánáide ja nuoraide.

Árvodokumeantta bokte maid leat hábmemin háliidat mii gaskkustit dáid min mánáide ja nuoraide:

Romssa ja Finnmárkku mánáide ja nuoraide

Das rájes go don álggat mánáidgárdái ja gitta dassái go don gearrgat joatkka oahpahasain leat dus mánga vuoigatvuođa. Vuoigatvuođat mat nannejit ahte dus lea vejolašvuohta ovdánahttit buori máhttu, gálggaid ja guottuid. Dat mat dagahit vai don birget eallimis ja ahte don sáhtát oasálastit servvodat barggus ja searvevuođas.

Romssa ja Finnmárkku fylkkas leat stuorra variašuvnnat mii guoská bajásšaddandillái ja fáladagade mat leat mánáide ja nuoraide. Unna gilážat, čoahkebaikkít ja stuorát gávppogat buktá midjiide olu vejolašvuođaid ja muhtin hástalusaid. Go don čájat mánáidgárdái, skuvlii dahje oahppofitnodahkii de lea dehálaš ahte dus leat dat seamma vuoigatvuođat beroškeahhtá gos don leat.

Romssa ja Finnmárkku oahppi-, fidnooahppi ja givssidanáittardeaddji galgá veahkehit ja bearráigeahččat ahte mánáid ja nuoraid vuoigatvuođat gáhttejuvvojit. Beroškeahhtá gos don ásat min guhkessidjii fylkkas galgá áittardeaddji dušše telefodnaságastallama duohken dahje teakstadieđu duohken.

Mii hálliidat!

Oahppi-, fidnooahppi ja givssidanáittardeaddji galgá oppa áigge bargat dan ektui nannet ahte mánát ja nuorat vásihit oadjebas ja ovdánahtti bajásšaddanberrasas. Dat galgá dáhpuhuvvat bealátkeahkes resursaolbmuiin geas leat buorre máhtolašvuođa ja gelbbolašvuohta guldalit, dohkkehít ja doaimmahit vai šaddá buoremusat ovttaskas olbmui go deaivada systemain.

- Mii váldit du duodalažžan
- Guldat du
- Dahkan dan maid mii sáhtit veahkehit du go don dárbbasat dan
- Mis lea gelbbolašvuohta ja áddejupmi daid iešguđet ge birraiidda ja kultuvraide mat leat min guovllus
- Leat oidnosis vai šaddá oadjebas ja buorre oahppo- ja bajásšaddanberras olles Romssas ja Finnmárkkus
- Leat čielga jietna mánáide ja nuoraide servvodagas

Min árvvut

Min mihttu lea deaivvadit dutnje dainna lágiin ahte don dovddat maŋgel lea doaivva ahte dilálašvuohta buorrána. Min árvvuhuksemin háliidat mii leat šaldehuksejeaddjit gaskal mánáid, nuoraid ja váhnemiid, ja mánáidgárddiid, skuvllaid ja oahppofitnodagaid vai buohkat nákkejit váldit ovddasvástádusa nannet oadjebas ja buori bajásšaddanberrasa. Mii ohcalat čoavdit min servvodatbarggu mánáide ja nuoraide leat nannosat, luohhtevaččat, šiega ja mearrideaddjit – leat das ja eat vuollán.

Nannosat – mii gierdat leat váttis dilálašvuođain ja deaivvadat nannet mánáid ja nuoraid vuoigatvuođaid. Mii leat oadjebasa iežamet rollas ja sajádagas bealátkeah-tes resursaolmmožin.

Luohttevačča – Mis lea gelbbolašvuohta systemii, láchkii ja njuolggadusaide. Min vásáhusain ja gelbbolašvuođain veahkehat bagadallamin ja doarjjan áššiide mat leat givssideami, oahppanberrasa, mánáidgárdeberrasa ektui ja muđui gažaldagaide mat gusket ohppiid- ja fidnoohppiid vuoigatvuođaide joatkka oahpahusas.

Šiega – Mii guldat du guhte leat vásihat hástalusaide ja deaivvat du áddejumiin ja dohkkehemiin. Mii beroštat ja háliidat duođaid positiivvalaččat váikkuhit váttis dilálašvuhtii.

Mearrideaddjit – Mánáid ja nuoraid ovddas galgá mis leat čielga jietna iešguđet systema osiide ja almmolaš berrasis go guoská vuoigatvuohta leat oadjebas ja buorre oahpanhan- ja bajásšaddanberrasis.

Oasálastit – Go don dárbbasat bealátkeah-tes resursaolbmuin háleštit de mii oasálastit. Mis lea jávohisvuođageatnegasvuohta ja máhttit bagadallat du go leat váttis dilálašvuođas.

Mii eat vuollán – Mii háliidat ságastallat dutnje ja veahkehat nu guhká go don háliidat, ja dássái go dilálašvuohta šaddá buoret.

Áittardeaddji ávžžuhusat fylkkadiggái mo bálvalusain bargat viidásat

Romssa ja Finnmárkku fylkkagielddas lea dat alit servvodatovddasvástáduš váldi regionála ovdáneapmái ja álbmotdearvvašvuhtii, ja leat ge justa dán bargui virgádan oahppi-, fidnooahppi ja givssidanáittardeaddji guhte lea bealátkeahkes resursaolbmoš mánáide ja nuoraide.

Odne lea eará lágan fáladat mánáide ja nuoraide danne go Nuorta guovllus (Finnmárku) ii leat oahppi-, ja fidnoohppiáittardeaddji ja givssidanáittardeaddji bastevaš virgi. Árgabeaivvis oaidnit ahte oahppit, fidnooahppit ja bargit joatkka oahpahusas ii leat dat seamma vejolašvuohtha váldit oktavuođa bealátkeahkes resursaolbmuin nu mánáin ja nuorain geat ássat oarji guovllus (Romsa).

Sihkkarastit bálvalusa joatkevašvuohda ja diehttevašvuohda maiddá mánáide ja nuoraide nuortta bealde ávžžuhat virgádit givssidanáittardeaddji (Nuorta) ja ahte farggamusat virgádit oahppi-, ja fidnooahppiáittardeaddji geas lea ovddasvástáduš Nuorta guvlui. Livčče hui vuogas jus áittardeaddji máhtta sámegiela.

Áittardeaddji ávžžuha maiddá ahte Fylkkadikkis lea čielga jietna dan nati-onála barggus ovddideamis regionálalaš áittardeaddji bálvalusa.

Romsamodeala 2018-2020

Oahppi- ja fidnooahppiäittardeaddji ja givssidanäittardeaddji galget lagas ovtasbarguin väikkuhit vai Romssa mánáide ja nuoraide sihkkarasto-juwo oadjebas ja ovdánahhti mánáidgárddi ja oahpahusbirrasa.

MÁNÁIDGÁRDI		MÁNÁIDSKUVLÁ		NUORÁIDSKUVLÁ		JOATKKA OAHPPAHUS (SKUVLÁ)		JOATKKA OAHPPAHUS (FITNODAT)	
Láhkaortnet Mánáidgárdeláhkka Rámmaplána Mánáidkonvenšuvdna	Láhkaortnet Oahpahuslága Kap.9A Mánáidkonvenšuvdna	Láhkaortnet Oahpahuslága Kap.9A Mánáidkonvenšuvdna	Láhkaortnet Oahpahusláhkka Mánáidkonvenšuvdna	Láhkaortnet Oahpahusláhkka Mánáidkonvenšuvdna	Láhkaortnet Oahpahusláhkka Mánáidkonvenšuvdna	Láhkaortnet Oahpahusláhkka Bargobirasláhkka Mearrajohtoláhkka Mánáidkonvenšuvdna			
Ovddasvástádus Givssidanäittardeaddji	Ovddasvástádus Givssidanäittardeaddji	Ovddasvástádus Givssidanäittardeaddji	Ovddasvástádus Givssidanäittardeaddji	Ovddasvástádus Givssidanäittardeaddji	Ovddasvástádus Oahppi- ja fidnooahppiäittardeaddji	Ovddasvástádus Oahppi- ja fidnooahppiäittardeaddji	Ovddasvástádus Oahppi- ja fidnooahppiäittardeaddji		
Doarjja Oahppi- ja fidnooahppiäittardeaddji	Doarjja Oahppi- ja fidnooahppiäittardeaddji	Doarjja Oahppi- ja fidnooahppiäittardeaddji	Doarjja Oahppi- ja fidnooahppiäittardeaddji	Doarjja Oahppi- ja fidnooahppiäittardeaddji	Doarjja Givssidanäittardeaddji	Doarjja Givssidanäittardeaddji			

Jahkeraporta 2019/2020
Romssa ja Finnmárkku Oahppi-,
fidnooahppi- ja givssidanáittardeaddji